

August Antoni Jakubowski

MAJOR
ALEKSANDER

MAJOR
ALEKSANDER

POWIEŚĆ

STUDIA
DZIEWIĘTNASTOWIECZNE
KOLEKCJA 5

UKAZAŁY SIĘ:

1. *Polski poemat heroikomiczny późnego Oświecenia. Antologia*, red. R. Dąbrowski, 2007.
2. Jędrzej Świdorski, *Utwory poetyckie. Antologia*, wybór, wstęp i opracowanie R. Dąbrowski, 2010.
3. Izabela Czartoryska, *Pisma literackie i estetyczne. Antologia*, wybór, wstęp i opracowanie A. Kwiatek, 2014.
4. Elżbieta z Krasińskich Jaraczewska, *Powieści edukacyjne*, Wstęp i opracowanie: Natalia Charysz, Aneta Kwiatek, Katarzyna Michalik, Bogusław Wajzer, 2016.

August Antoni Jakubowski

MAJOR
ALEKSANDER

POWIEŚĆ

Komentarz:

Bogusław Dopart, Jarosław Ławski, Ewa Modzelewska

Redakcja i opracowanie tomu:

Ewa Modzelewska

Kraków

Copyright by Jagiellonian University and individual authors, 2016
Copyrigths by Towarzystwo Historyczno-Literackie / Biblioteka Polska w Paryżu

Recenzent
Dr hab. Agnieszka Ziółowicz, prof. UJ

Redakcja
Justyna Wójcik

Projekt okładki
Oskar Ostafin

Na okładce wykorzystano grafikę poświęconą „pamięci poległych za niepodległość Ojczyzny”, pochodzącą ze zbiorów Fundacji Rodzinnej Blochów w Nowym Jorku

Publikacja dofinansowana ze środków Towarzystwa Doktorantów
Uniwersytetu Jagiellońskiego

ISBN 978-83-7638-759-8

KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

SPIS TREŚCI

Ewa MODZELEWSKA, August Antoni Jakubowski – <i>młodzieniec pięknej nadziei</i> ·	7
Nota edytorska ·	29
Powieść. Major Aleksander ·	31
Jarosław ŁAWSKI, <i>Major Aleksander</i> Augusta Antoniego Jakubowskiego – fragmenty z estetyki egzystencji ·	43
Bogusław DOPART, Legiony, epopeja napoleońska – u początków legendy literackiej ·	73
August Antoni Jakubowski we wspomnieniach ·	91
I. <i>Podolia's Exiled Child</i> ·	91
II. Uwagi Clarissy Stebbins o Augustynie Antonim Jakubowskim w <i>First Annual Catalogue of the Teachers & Scholars in the Gothic Seminary</i> ·	93
III. <i>Wiadomość biograficzna o Jakubowskim</i> – pierwotna wersja ·	94
IV. <i>Wiadomość biograficzna o Jakubowskim</i> – wersja pochodząca z <i>Pism pośmiertnych</i> w edycji Marcina Rosienkiewicza ·	96
V. Nekrolog Augusta Antoniego Jakubowskiego zamieszczony w „Daily Hampshire Gazette” 26 kwietnia 1837 roku ·	98
VI. Nekrolog Augusta Antoniego Jakubowskiego zamieszczony w „Młodej Polsce” w 1838 roku ·	99
VII. Nota biograficzna autorstwa Pawła Sobolewskiego ·	101
VIII. Fragment artykułu Thomasa Dunn Englisha poświęcony Augustowi Antoniemu Jakubowskiemu ·	102
Utwory rozproszone Augusta Antoniego Jakubowskiego ·	105
I. <i>THE EXILE'S SONG</i> ·	105

II.	<i>IT IS WEARY</i>	·	106
III.	Fragment wiersza bez tytułu	·	107
IV.	<i>ODE TO NAPOLEON</i>	·	108
V.	<i>BONAPARTE</i>	·	109
VI.	<i>SONG</i>	·	109
VII.	<i>PIEŚŃ</i> [SONG]	·	110
VIII.	<i>SONETY (KAMIENIEC)</i>	·	110
Summary · 113			
Résumé · 115			
Indeks osobowy · 117			

Ewa Modzelewska

AUGUST ANTONI JAKUBOWSKI –
MŁODZIENIEC PIĘKNEJ NADZIEI

*I w swej młodzińczej urodzie
Jak sen przeminął,
Jak wcześniej zerwany kwiat,
Który kwitnie przez godzinę¹.*
Julia Bowers

„Cieszę się, że ten niezwykle zdolny młodzieniec w końcu ma więcej szczęścia” – powiedział o Auguście Antonim Jakubowskim Julian Maślanka, odkrywca jego *Pism pośmiertnych* w Bibliotece Polskiej w Paryżu, mając na myśli ostatnie publikacje poświęcone tragicznemu poecie. Rzeczywiście, lata 2013-2015 przyniosły przełom w badaniach spuścizny literackiej oraz biografii nieślubnego syna Antoniego Malczewskiego, gdyż ukazał się pierwszy przekład *The Remembrances of a Polish Exile* autorstwa Jarosława Ławskiego i Piotra Oczki² oraz pierwsza monografia życia i twórczości pisarza³.

Jakubowski, w Polsce nazywany „młodzieńcem pięknej nadziei”⁴, geniuszem w Ameryce⁵, mimo bardzo dobrze zapowiadającej się kariery popełnił samobójstwo, mając 21 lat. W 1833 roku wraz z grupą 234 Polaków został deportowany przez rząd austriacki do Stanów Zjednoczonych, gdzie otrzymał posadę nauczyciela języka francuskiego w najlepszej wówczas szkole dla dziewcząt, Seminarium Gotyckim. W wieku 19 lat, po dziesięciu miesiącach nauki obcego języka, napisał po angielsku *The Remembrances of a Polish Exile* – pierwszą książkę wydaną w Stanach Zjednoczonych o polskiej historii, literaturze, kultu-

¹ J. Bowers, *Podolia's Exiled Child*, [w:] E. Modzelewska, *August Antoni Jakubowski – poeta rozpacz*. Życie i twórczość, Kraków 2015.

² A.A. Jakubowski, *The Remembrances of a Polish Exile*. Wydanie polsko-angielskie, tłum., wstęp, red. J. Ławski, P. Oczko, Białystok 2013.

³ E. Modzelewska, *op. cit.*

⁴ S. Goszczyński, *Wstęp*, [w:] A. Malczewski, *Maria*, Lipsk 1844, s. 37.

⁵ W.B. Sprague, *Uwagi wstępne*, [w:] A.A. Jakubowski, *op. cit.*, s. 56.

rze i edukacji, uzupełnioną antologią ojczystej poezji. W ciągu dwóch lat została ona wznowiona aż pięciokrotnie w różnych wariantach okładek, w tym przez prestiżowe wydawnictwo Colgera Shermana. Książka ta pełniła funkcję biletu wizytowego w towarzystwie, o czym świadczą liczne egzemplarze dzieła dedykowane rozmaitym osobom ze środowiska polsko-amerykańskiego.

Badacze zgodnie podkreślają prekursorstwo utworów Jakubowskiego, przesyconych jeszcze większym pesymizmem niż poemat jego ojca, zapowiadającym modernistyczne tendencje „liryki ciemnej”⁶. August Antoni, wpisujący się obok Malczewskiego w nurt czarnego romantyzmu, staje się nie tylko duchowym dziedzicem talentu swojego ojca, ale również jego fatalnej doli – z tą różnicą, że Malczewski, za życia niedoceniany jako artysta, dopiero po śmierci zyskał należne mu uznanie, a Jakubowski, za życia okrzyknięty genialnym twórcą, mogącym „opromieniać swą chwałą każdy kraj”⁷, po śmierci popadł w zupełne zapomnienie na blisko całe stulecie⁸.

Jarosław Ławski i Piotr Oczko we wstępie do polsko-angielskiej edycji *Wspomnień polskiego wygnańca* podkreślali konieczność wydania nigdy dotąd niepublikowanego *Majora Aleksandra*⁹, fragmentu prozy Augusta Antoniego, napisanego w czasie jego pobytu w USA w latach 1834-1837. Dzięki uprzejmości Pierre’a Zaleskiego, prezesa Biblioteki Polskiej w Paryżu oraz Ewy Rutkowskiej, kierownika archiwum, stało się to możliwe po 177 latach od pierwszych planów wydawniczych podjętych przez Marcina Rosienkiewicza, byłego nauczyciela w Liceum Krzemienieckim. To właśnie ten współwygnańiec i przyjaciel Jakubowskiego po jego tragicznej śmierci postanowił uchronić od zapomnienia spuściznę literacką młodego poety. W 1839 roku sporządził rękopis *Pism pośmiertnych* Jakubowskiego, w którym zawarł 42 wiersze oraz przetłumaczony

⁶ J. Ławski, *Bo na tym świecie Śmierć. Studia o czarnym romantyzmie*, Gdańsk 2008, Wokół Literatury – Słowo/Obraz Terytoria, t. 2. s. 193.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Seweryn Goszczyński siedem lat po śmierci Jakubowskiego, poruszony jego wierszem *Dwie gwiazdki*, opublikowanym w nekrologu poety w „Młodej Polsce” (1838), wspomniął o synu Malczewskiego we wstępie do lipskiego wydania *Marii* (1844). Dopiero w 1930 roku Stanisław Pigoń zainspirowany tym tekstem podjął próbę rekonstrukcji biografii Augusta Antoniego Jakubowskiego, który według badacza „zapowiadał się jako indywidualność wybitna”. Por. S. Pigoń, *Syn Malczewskiego*, „Ruch Literacki” 1930, nr 3, s. 78. W tym samym roku Julian Krzyżanowski odnalazł w British Museum *The Remembrances of a Polish Exile*. Właściwe poszukiwania dotyczące twórczości młodego wygnańca zwieńczył Julian Maślanka, który w 1973 roku wydał odnaleziony w Paryżu rękopiśmienny tomik dzieł Jakubowskiego, dzięki czemu po ponad 130 latach *Poezje* Augusta Antoniego ujrzały światło dzienne. Wydarzenie to odbiło się głośnym echem w środowisku literackim, jednak po licznych recenzjach *Poezji* Jakubowski znów odszedł w zapomnienie. Zmieniło się to dzięki Jarosławowi Ławskiemu, który oprócz wydania polsko-angielskiego przekładu *The Remembrances* od 2000 roku publikuje teksty poświęcone liryce Jakubowskiego. Szczegóły dotyczące recepcji spuścizny poetyckiej Jakubowskiego zostały opisane w książce *August Antoni Jakubowski – poeta rozpacz. Życie i twórczość*.

⁹ A.A. Jakubowski, *op. cit.*, s. 45.

z języka angielskiego fragment powieści, tworząc tym samym jedyny znany nam jak dotąd katalog jego utworów w języku polskim. Julian Maślanka, który w 1971 roku ujawnił w zbiorach Biblioteki Polskiej w Paryżu tę rękopiśmienną edycję dzieł Jakubowskiego, zdecydował się na wydanie samych poezji młodego wygnańca, stwierdzając:

Oprócz 42 utworów poetyckich rękopis zawiera drobny fragment prozy. Są to trzy pierwsze rozdziały powieści historycznej zatytułowanej „Major Aleksander”, powieści z czasów Napoleona, o wojewodzie Zarembie i jego nieszczęśliwej miłości do pięknej Wandy, chłopskiego pochodzenia wychowanki ojca. Powieść tę napisał Jakubowski po angielsku, z myślą już o amerykańskim czytelniku. Tłumaczenie swe – trudne do oceny bez znajomości oryginału – zaopatrzył Rosienkiewicz notą: „Dalszego ciągu tej powieści nie można było znaleźć pomiędzy papierami Jakubowskiego. Jeśli jest w czym rękę, zapewne bądź po angielsku, bądź w tłumaczeniu, przesłaną będzie do ogłoszenia”¹⁰.

Należy podkreślić, że *Major Aleksander* mimo swoich skromnych rozmiarów (15 stron formatu 21x17,5 cm, liczących blisko 20 tys. znaków) nie tylko został włączony przez Rosienkiewicza do edycji *Pism pośmiertnych* Jakubowskiego, ale także przesłany do samego Juliana Ursyna Niemcewicz jako reprezentatywna próba talentu syna Malczewskiego¹¹. Warto zauważyć, że twórca *Marii* zadedykował swoje dzieło właśnie autorowi *Śpiewów historycznych*, postrzeganemu wówczas jako duchowy koryfeusz narodu, patriarcha emigracji, nazywany „człowiekiem Polską”. Historia losów recepcji dzieł ojca i syna zatoczyła więc koło – ich utwory trafiły w ręce „pierwszego narodowego poety polskiego” (jak nazywał go Mickiewicz), traktowanego jako „literacko-towarzyska wyrocznia”¹², o którego uznanie zabiegali poeci marzący o sławie.

Mimo iż nie dysponujemy oryginalnym tekstem Jakubowskiego, lecz tłumaczeniem *Majora Aleksandra* przepisany przez przyjaciela poety, zbadanie jedynego znanego nam fragmentu powieści jego autorstwa jest niezmiernie ważne wobec braku korespondencji Augusta Antoniego oraz jakichkolwiek osobistych

¹⁰ Idem, *Poezje*, wstęp i red. J. Maślanka, Kraków 1973, s. XII.

¹¹ Rosienkiewicz prowadził korespondencję z Julianem Ursynem Niemcewiczem, założycielem Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu, przekazując mu informacje dotyczące wydawanych w Stanach Zjednoczonych książek związanych z Polską, przepisywał najbardziej interesujące fragmenty i krótko je recenzował. W liście Niemcewicz do Rosienkiewicza datowanym na 28 kwietnia 1840 roku możemy przeczytać w postscriptum: „Sądzę za potrzebne donieść jeszcze Panu, że dwa rękopisma, poezje Jakubowskiego i *Powstanie Winnickie*, a z Ameryki tu na ręce p. Januskiewicza przesłane i mnie wraz z listem wręczone, Komitetowi Pomnika ś.p. Klaudii Potockiej do stosownego użytku na pierwsze jego wezwanie oddanemi zostaną”.

¹² D. Zawadzka, *Pokolenie kłęski 1812 roku. O Antonim Malczewskim i odludkach*, Warszawa 2000, s. 170.

www.akademicka.pl

ISBN 978-83-7638-550-1

9 788376 138550 1